

HELMICH KATALIN

Magyar Mesemúzeum és Meseműhely,
a Petőfi Irodalmi Múzeum új fiáláléja

Megalakulás és működés: az elmúlt két év tapasztalatai

*Ha nem ismered a fákat, eltévedsz az erdőben,
de ha nem ismered a meséket, eltévedsz az életben.*

szibériai közmondás

Lehet-e a mesét múzeumba helyezni? A Mesemúzeum történetében ez volt az első próbatétel, amely előttünk állt. És ha igen, a körvonalazódott koncepciót hogyan jelenítsük meg a Budavári Önkormányzat által felajánlott épületrész kiállítótereiben, kevesebb, mint 200 nm-en, úgy, hogy egy átlagos létszámú osztály is tartalmas és élvezetes foglalkozáson vehessen részt?

Mindjárt előttünk állt a második próba is: hiszen nem csak kiállítást, hanem alkotóműhelyt, közösségi teret, a kultúraátadás folyamatának egyik alternatív helyszínét kellett létrehoznunk. Ez már a kezdetekkor egyértelmű volt számunkra: munkacsoportunk a Mesemúzeum megalapításának legfőbb célját az irodalom legrégebbi és alapvető hagyományának intézményes megjelenítésében és terjesztésében gondolta el, azaz a látvány (kiállítás) mellett kitüntetett szerepet szánt a műhelyjelleg megteremtésének. Tehát a múzeumpedagógiai szempontok a kezdet kezdetétől áthatották a tervezést, vagyis a kiállítási koncepció, illetve a forgatókönyv kidolgozása lépésről lépésre együtt haladt a múzeumpedagógiai terv kialakításával. A Nemzeti Erőforrás Minisztérium Alfa pályázatában 2011-ben benyújtott forgatókönyvben mindezt így fogalmaztuk meg:

A Mesemúzeum és Meseműhely a mese és a mesélés tága és komplexen értelmezett pedagógiai és andragógiai fontosságára szeretné felhívni a figyelmet. A mesemondás és -felolvasás generációkat is összekötő társas tevékenység, az egyéni meseolvasás pedig virtuális közösségbe kapcsol. Elsődleges célja, hogy felhívja a figyelmet a mesékre, a mondákra, a mítoszokra, a szellemi kultúra valamennyi ősi és mindmáig eleven irodalmi-epikai formájára, hogy őrizze és ápolja ezt a mindannyiunk és az összes utánunk következők számára nélkülözhetetlen kulturális közkinccset.

A harmadik próbatétel bizonyos értelemben a legnehezebb, hiszen nem lehet véglegesen leküzdeni, ugyanis folyamatos feladatok elé állít. Ez a működtetés próbatétele: hogyan lehet sikeresen elindítani és fenntartani a Mesemúzeumot oly módon, hogy az anyaintézmény, a Petőfi Irodalmi Múzeum költségvetése inkább csökkent, mintsem nőtt az elmúlt években.

Egyetértve sok szakemberrel és szülővel, meggyőződésünk, hogy a mese természetes módon, minden erőltettség nélkül kapcsolja be a gyerekeket a nemzeti és az egyetemes kultúrába, finoman, többé-kevésbé burkoltan, de felfoghatóan jelzi a sikerre vezető társas viselkedés előnyeit. („Jó tett helyébe jót várj”, „Szerencséd, hogy Öreganyádnak szólítottál!”) Ezzel együtt hatékony eszköze az erkölcsi és az érzelmi nevelésnek. Azt a belátást közvetíti, hogy az életben a súlyos nehézségeket nem lehet elkerülni, ellenkezőleg: küzdeni kell velük, és ez a harc elválaszthatatlanul hozzátartozik az emberi léthez, s hogy ha az ember nem hátrál meg, hanem kitartóan szembeszáll a váratlan és gyakran igazságtalan megpróbáltatásokkal, túljuthat minden akadályon, és végül győztesen kerülhet ki a harcból. Reményt ad, hogy az életben a leggyengébbek is boldogulhatnak (például *furfanggal*): *A legkisebb testvér diadala*, *Csizmás kandúr*, *Az égig érő paszuly*, *A vitéz szabócska* és a többi.

E tanulságok és általános útmutatások mellett a mese eligazít az emberi viszonylatokban is. Szülőkről és gyerekekről, testvérek egymás közötti kapcsolatáról, idősek és fiatalok viszonyáról, a barátságról, valamint a hosszabb-rövidebb távú együttműködésről (közös feladatok, élethelyzetek, „próbák” megoldási lehetőségeiről) egyaránt sokat elárulnak a mesék.

Amellett, hogy tanít, szórakoztat és kíváncsivá tesz, a mese enyhíti a mindenben fellépő egzisztenciális szorongást, a félelmet a haláltól, miközben egy pillanatra sem áztat azzal, hogy örökké élni lehetséges. Egyszersmind jelzi („azután még sokáig éltek, örömben és boldogságban”), hogy hosszú távon csupán egyvalami feledtetheti velünk az elmúlást: ha boldog kapcsolatot alakítunk ki egy másik emberrel („és boldogan éltek, míg meg nem haltak”).

E korántsem teljes felsorolás talán elegendő érvet szolgáltat ahhoz, hogy ezek az ősi epikai formák az érzelmi fejlődés, az értelmi fejlődés, az erkölcsi fejlődés sajátos, a kisgyermekkortól kezdve alkalmas, pótolhatatlan, nemzetileg és egyetemesen elterjedt és egységesítő hagyományát és eszközét testesítik meg. Mindezeket szem előtt tartva kezdtünk bele a tervezés majd a megvalósítás munkájába.

A Mesemúzeum első állandó kiállítása, *A magyar tündérmese világa* létrehozása során mi is szembekerültünk azzal a kihívással, amely minden irodalmi témájú kiállítás esetében felmerül: az irodalmi alkotás, vagyis a szöveg megjelenítésével. Milyen arányban legyen jelen a bemutatandó relikvia, az épített installáció és a megjelenített szöveg? Mennyit olvas el szívesen egyszerre egy látogató? Minthogy elsősorban gyerekeknek szóló kiállítást építettünk, e szempontok még inkább előtérbe kerültek. Tisztában voltunk vele, hogy a hozzánk ellátogató gyerekek nem biztos, hogy mindannyian tudnak majd olvasni, illetve nem biztos, hogy lesz türelmük végighallgatni a felolvasást; így tehát tudtuk, hogy kiállításunk nem lehet szövegalapú. Ugyanilyen fontos szempontunk volt, hogy a kiállítási tér, az installációs elemek ne huzalozzák elő, ne határozzák meg túlzott mértékben a mesék interpretációját a gyerekek még formálódó belső képi világában. Hogy hagyjuk képzeletüket minél szabadabban szárnyalni.

Mindez nem változtat persze azon, hogy a mese, a mesélés szóbeli műfaj, játékos hatását is elmesélve vagy olvasva, felolvasva fejti ki. A Mesemúzeum létre-

hozását a mesében rejlő – fent említett – értékek indokolják, programjainkkal, foglalkozásainkkal, illetve a téri kialakítással is ezeknek az értékeknek a felszínre hozását igyekszünk elérni.

Téri kialakítás

A több mint 200 éves épület a mesék világához remekül illeszkedő atmoszférájával kivételesen alkalmas helyszínnek bizonyult. Célunk volt, hogy az utcáról betérő látogató a kapun belépve egyből érezze a „történetek varázsát”. A kapualjba helyeztük el a ház titkairól szóló installációs elemet, amely három falba mélyesztett mini-enteriőrökből és egy nagyméretű plexilapból áll, amelyre a múzeumnak otthont adó ház története van rányomtatva. Beljebb haladva, a belső udvarban található az ég felé törő fa és mellette a restaurált kút, amelyből – legalábbis elmondásunk szerint – az élet vize folyik. Innen nyílik az intézmény legnagyobb helyisége, a műhely. Itt zajlik a múzeumpedagógiai foglalkozások eleje és vége: itt nyílik lehetőség nagyobb létszámú csoport esetén a ráhangolódásra és a lezárásra. A műhely színtere a gyerekek által létrehozott vagy a befogadott színházi és bábelőadásoknak, árnyjátékoknak, vetítéseknél is, és itt tartjuk a kreatív műhelyfoglalkozásokat, amelyek a mesék vizuális feldolgozását tűzik ki célul. A műhelyből egy különleges ajtón át juthatunk be az állandó kiállításba, amelyben egyfajta sűrített meseutat járhat be a látogató: a meseindító üveghegyeken átkelve, próbákat teljesítve, akadályokat leküzdve juthat a „fele királysáig”. Az út, mint minden történet esetében, a mi kiállításunkban is fő szervező elem: a mesében előforduló és a térben megjelenített egyéb motívumokról és szimbólumokról a falakon elhelyezett, úgynevezett tudástáblákról tájékozódhat a látogató. Így például megtudhat egyet s mást a tündérmesék állandó szereplőiről, akikkel az első teremben találkozhatunk: a vándorútra induló hősről, a királyról és a királylányról, a sárkányról vagy a legfőbb segítőről: a táltos lóról. A második terem az erdő, a kiállítás próbáinak fő helyszíne. Ahogy a tudástáblán olvashatjuk:

Az erdő az ismerős és az idegen közti határterület. A sötét, titokteljes erdő egyfajta senki földje, az emberrel szemben álló erők fő tartózkodási helye (vadállatok, vasorrú bába). Mágikus tér, mélypszichológiai értelemben a tudattalan kifejeződése. A mesében néha a gyerekeket küldik oda (ősi beavatási szertartások nyomán), néha egy ledobott fésűből támad, amelyet a menekülő hős dob hátra, hogy üldözőjét feltartóztassa. A bolyongást, a »természetes« labirintust jelképezi, a kalandok és veszélyek helyszíne.

Koczka István és alkotótársa, Nagy György az erdő kitalálói és kivitelezői valódi műremeket hoztak létre: a látogató valóban a rengetegben érzi magát a 20 nm-es teremben. A gyerekek az erdő felső világában is közlekedhetnek, és egy különleges átjárón keresztül juthatnak el a harmadik terembe, ahol a sárkánnyal való küzdelem után a gyerekek vitézi vértben vagy éppen királynői öltözékekben foglalhatják el méltó helyüket a trónszéken. Az interaktív kiállításban nem elég csak végigsétálni, a látogatónak próbákat kell teljesítenie. A hét próba mindegyike más-más készséget, képességet érint, és az összes érzékszerv mozgósítására szükség van a megoldáshoz, legyen szó népmesei idézetek párosításáról, az égig érő fa odújába rejtett kincsek

kitapogatásáról, labirintusban való eligazodásról vagy éppen a sárkány elnászpángolásáról. Fontosnak tartottuk, hogy a népmesei hagyomány felhasználásával a mai gyerekek számára is inspiráló feladatokat és helyszíneket hozzunk létre, és ez – legalábbis a Vendégkönyv bejegyzései szerint – többé-kevésbé sikerült is.

A leghátsó teremben kapott helyett a *Népmese útja* című kamarakiállítás. A látogató Gaal György első magyar népmese-gyűjteményének keletkezéstörténetével kezdődően Benedek Elek több mint száz kötetéig követheti nyomon a magyar népmese-gyűjtés és -feldolgozás első száz éves időszakát. Egyszersmind azt az utat, amely a művelt felnőtt közönségnek szánt népmese-gyűjteményektől a gyermekszobák könyvespolcainak kötetéig vezet.

A Mesemúzeum belső tereinek kialakításakor nemcsak az esztétikai, hanem a környezettudatos nevelés alapelveit is figyelembe vettük. Törekedtünk arra, hogy csak természetes alapú és/vagy újrahasznosított anyagokkal (fa, papír, fém, üveg, textil) dolgozzunk. Mindeközben a 21. századi gyermekek természetes igényéhez és oktatási gyakorlatához alkalmazkodva a kiállításokban és a foglalkozásokban megfelelő szerephez juttattuk a korszerű elektronikus eszközöket. Ilyen például az igen népszerű Filmfabrika kuckónk, ahol mindenki elkészítheti saját forgatókönyvön alapuló, pár másodperces mozgóképét.

Foglalkozások és programok

Múzeumpedagógiai foglalkozásaink kidolgozása során szem előtt tartottuk az alapkészségek és kulcskompetenciák fejlesztését, a gyerekek társadalmi beilleszkedésének elősegítését, egyéni életük gazdagítását.

Feladatunknak tekintjük, hogy a korai évektől (3–4 éves kor) ismeretekkel előkészítsük és érzelmileg megalapozzuk az olvasástanulást és az irodalom befogadását, hogy hatéves kortól fejlesszük a nyelvi tudatosságot, a beszéd- és szövegértést, az ehhez szükséges készségeket, hogy élményt adjunk, s elkötelezzük a látogatókat a klasszikus és kortárs gyermekirodalom alkotásai mellett.

A Mesemúzeum és Meseműhely foglalkozásai elsősorban történetírással, meséléssel, illetve a történetek és szereplők vizuális megjelenítésével fejlesztik a gyermekek kreativitását és képzelőerejét. A drámapedagógiai elemeket tartalmazó foglalkozások és az együttműködést igénylő feladatok révén javulhat kommunikációs képességük, egymás iránti toleranciájuk, a történetek hallgatásával, írásával, mesélésével pedig fejlődik nyelvi kifejezőkészségük. Az összetett és sokrétű feladatok igénybe veszik és fejlesztik problémamegoldó képességüket. Mivel a mesékben gyakran saját problémáikra is választ találhatnak, a múzeumi foglalkozásaink fejlesztik a gyerekek önismeretét, a támogató közegben megvalósuló próbateljesítések (feladatmegoldások, szereplések) pedig növelik önbizalmukat.

A különböző kultúrák meséinek, történeteinek megismerése, feldolgozása növeli az eltérő kultúrák, életmódok, világnézetek és életkorok iránti toleranciájukat. Integrációs programok beépítésével megkülönböztetett figyelmet fordítunk a hátrányos helyzetű gyermekekre, a mozgáskorlátozottakra és egyéb fogyatékossgal élőkre.

Kapcsolatban állunk a Vakok és Gyengénlátók Intézetével, a Mozgásjavító Intézettel, a Süketek és Nagyothallók Országos Szövetségével. Mindegyik intézményből több csoportot fogadtunk. Integrációs programunk részét képezik a szociálisan hátrányos gyerekeknek tartott foglalkozásaink, illetve, hogy táborainkba kedvezményes jelentkezési díjjal várjuk őket.

A 2012–13-as tanévben Csörsz Katalin drámapedagógussal és a hozzánk később csatlakozó Sidó Annával többféle foglalkozással vártuk az óvodás és az iskolás csoportokat. A *Mesehősök hét próbája* könnyen módosítható a jelentkező gyerekek korosztályos jellemzőiből adódó igények és képességek szerint. A gyerekek által ismert meseszereplők képzeletbeli felvonultatása után számba vesszük a hősök tulajdonságait. Milyen tulajdonságokkal kell rendelkezniük ahhoz, hogy sikerrel járjanak? A tulajdonsággyűjtés után önreflexióra készítjük őket, mindenkinek ki kell választani egy olyan tulajdonságot, amelyről úgy érzi, hogy a legnagyobb szüksége lesz a mesemúzeumos hét próba teljesítése közben. (Ezek a próbatételek csoportos feladatmegoldó és ügyességi gyakorlatokra épülnek, és nem azonosak a kiállításon végigvonuló próbasorral.) Az *Óriástársas* című foglalkozásunkon az osztályt három csapatra bontjuk, és egy óriás dobókocka segítségével játszunk végig egy társasjátékot, melynek színtere a múzeum legnagyobb terme, a műhely. A játék során a csapatmunkákon kívül a gyerekek felváltva játsszák a bábu szerepét is. Az egyes gyakorlati és elméleti részfeladatok mind a népmesékhez kötődnek. A *Ház titkai* című foglalkozásunk a múzeum helyszínéül szolgáló épület és valamikori lakóinak történetét dolgozza fel. A gyerekek csoportokban, a házhoz kapcsolódó tárgyakon, a ház meséjén keresztül ismerkednek meg a ház történetével, majd a műhely színpadán adnak elő rögtönzött jelenetet a régi lakók elképzelt életéből. 2012. szeptember 30-a, a hivatalos megnyitó óta eltelt nyolc hónap során 252 csoport, vagyis 5880 gyerek és 508 pedagógus látogatott el a Mesemúzeumba.

Noha a látogatók zömét csoportok alkotják, a kiállítás felépítése, illetve a múzeumpedagógiai foglalkoztató füzet segíti az egyéni látogatókat (szülőket és gyerekeket), hogy a felkínált helyzeteket saját élményként átélhessék és a mesékkel kapcsolatos ismereteiket bővítsék és árnyalják.

Kitűzött céljainkkal összhangban fontos feladatunknak tartjuk, hogy pedagógusok, illetve a szakmájukban érintettek számára felnőttképzési programokat szervezzünk. Ennek kidolgozása érdekében már felvettük a kapcsolatot az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar tanáraival. Az elmúlt hónapok során több száz egyetemistát fogadtunk intézménylátogatás keretében, és hét hallgatót fogadtunk különböző karokról szakmai gyakorlatra. Szeretnénk elérni, hogy a Mesemúzeum kiemelt és példaértékű gyakorlóterepe lehessen a hallgatóknak. Tapasztalatainkat, eredményeinket az óvodai és iskolai nevelést és oktatást segítő módszertani kiadványok megjelentetésével, workshopok, konferenciák és továbbképzések szervezésével kívánjuk továbbadni, illetve megvitatásra bocsátani. Néhány tudományos igényű dolgozat már született az elmúlt év során. Úgy tűnik, hogy a múzeum terei, foglalkozásai jól használható vizsgálati terepül szolgáltak szociológiai, antropológiai, pedagógia és társadalomtudományi kutatások számára. Így például a CEU-ról az Ethnography

and Field Methods tantárgy keretében szociológus hallgatók *Space and Illusion: Ethnography on the Mesemúzeum*¹ című dolgozatukban azt vizsgálták, hogy a múzeum terei és múzeumpedagógusai miként teremtik meg a mesék illúzióját a különféle foglalkozások és programok során. A varázs megteremtéséhez hozzájárul a konzekvens „mintha” szóhasználat, például a középső teremben a sűrű sötét erdőben a padlószőnyeg helyett a pázsit szó használata. Arató Vilja szakdolgozatában² összehasonlító elemzést végzett a hazai és a nemzetközi gyerekmúzeumok koncepcionális különbségeiről, több oldalon tárgyalva a Mesemúzeum működési gyakorlatát.

Az egyéni látogatók zöme a családi hétvégékre érkezik. Minden szombaton, de sokszor vasárnapokon is külön programokkal várjuk a látogatókat. A kiállítás meseútjának bejárása mellett író-olvasó találkozók, dramatikus játékok, zenés alkotóműhelyen vagy interaktív családi drámafoglalkozásokon vehetnek részt a látogatók. Ezek a napokon az eltelt időszakban 8431 ember fordult meg nálunk.

65-en ünnepelték születésnapjukat a Mesemúzeumban, és ezek az alkalmak kivétel nélkül olyan játékos múzeumpedagógiai foglalkozások voltak, amelyek menetébe beleszórtuk az ünnepi elemeket. Ahogy a foglalkozások vagy a családi programok esetében sem merült fel, úgy a születésnaposok sem hiányolták az „előre csomagolt” terméket, nem keresték a „menő” mesefigurákat és a rajzfilmet sugárzó televíziót. A visszajelzések alapján úgy tűnik, jó irányban haladunk. A megajánlott szabadság, amely mind a terek berendezésére és használatára, mind a múzeumpedagógusi hozzáállásra jellemző, elnyerte a szülők, a gyerekek és a pedagógusok tetszését. Szeretnek itt lenni, visszajárni. Számos könyvkiadó adta ajándékba kiadványait, többen ajánlották fel gyermekkori könyveiket adományként a múzeum gyűjteményének gyarapítására. Nemrég a szomszéd házmaster hozott át egy tükröt ajándékba a múzeum számára. Ez azonban még csak a kezdet. Tervezünk újabb foglalkozásokat, új kamarakiállítást, és ősztől a szabad hétköznapi délutánokon szövegalkotásra vagyis kreatív íróműhelybe, dráma szakkörre is invitáljuk a gyerekeket. Igazi kihívás számunkra, hogy fenntartsuk az érdeklődést, és képesek legyünk a szakmai megújulásra. Nemcsak az eddig hozzánk ellátogató 15814 érdeklődő ember, hanem működtetőnk, a Petőfi Irodalmi Múzeum mindenre kiterjedő támogatása, a Budavári Önkormányzat nagyvonalúsága és számos civil segítő hozzáállása is jelzi, hogy érdeklődés irányul erre az alapvető jelentőségű témára; sokan fontosnak tartják a munkánkat. Úgy tűnik, nemcsak a mese, de a mesével való foglalkozás is közösséget teremthet.

¹ CSÁK Anna, Sana ASHRAF, KUNT Zsuzsanna, *Space and Illusion. Ethnography on the Mesemúzeum* [szemináriumi dolgozat, Central European University, 2013.

² ARATÓ Vilja, *Mindent a kéznek! Múzeumpedagógiai innováció a bécsi ZOOM Kindermuseumban és a gyermekmúzeumok fejlesztésének hazai lehetőségei* [szakdolgozat], PTE, Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar [kulturális mediáció szak], 2013.

A Magyar Mesemúzeum és Meseműhely Kányádi Sándor Kossuth-díjas költő kezdeményezésére, a Budavári Önkormányzat és a Petőfi Irodalmi Múzeum együttműködésében, az Alfa program keretében jött létre.

Koncepció: Helmich Katalin

Szakértők: Benedek Katalin, Fábri Anna, Szemerkenyi Ágnes

Látványterv: Koczka István – Aleart Kft., Nagy György

Múzeumpedagógia: Csörsz Katalin, Helmich Katalin

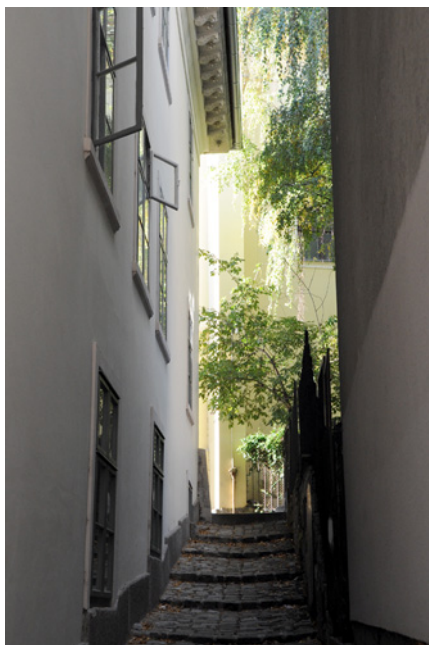
Arculat, grafika: René Margit, grafium

Kivitelezés: Kiáll. Kft.

Honlap, szoftver: Tóth János (Visiontech Kft.), Ron Driessen

Munkatársak: Badak Ferenc, Balázs István, Bujtás Móni, Bujtor Anna, Drén Éva, Emőd Teréz, Erlitz János, Gaál Réka, Gál Csaba, H. Bagó Ilona, Jakab Éva, Juhász Tibor, Koczka Kristóf, Németh Zsuzsa, Mihalkov György, Püski Anikó, Sulyok Bernadett, Szilágyi Judit, Szucsányi Anna, T. Nagy György, Urbanik Tímea, Ziegler Gábor

Képek a múzeumról és a kiállításról



A Mesemúzeum épülete



A ház meséje



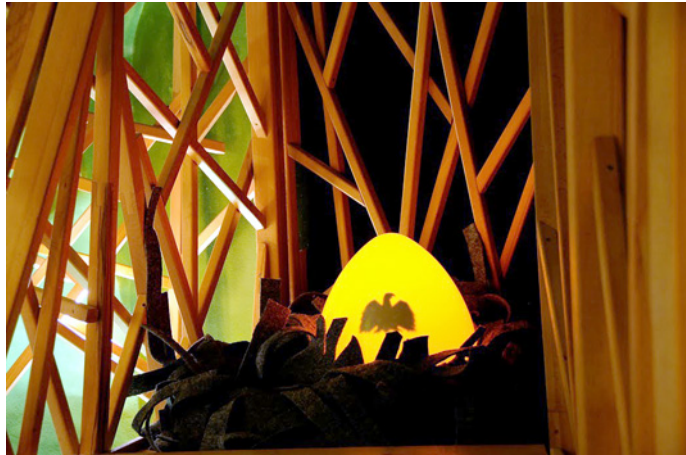
A kiállítás



Holtolt...



Az erdő



Grifftojás



Filmfabrika



Kuckó



Mese



Mesegyűjtés



Királylány



Trón



Foglalkozások, szülinapok:



Foglalkozás



Hetedbét szülinap

Bejegyzések a vendégkönyvből:

2012. X. 21.
Nagyon szép és ötletes a megemlékezés. Zenelem
könyv nagyon jól alakult! Nagyon szép ötlet és
boldogságot okozni. Ilyen kicsi helyen elkészíteni
ötletgazdasággal bírni!! - gratulálók!
Örülök ha továbbra is tudna maradni, esetlegesen
kiterjesztésű - mert ötlet, kitalálás van még a
kasztyóban! Sok gratulálást tudok megfogadni a
kezretől!
Kitti Kitti

Keloves Megemlékezés

Köszönjük a sok vasárnapi emlékeztető!
"Ez a legjobb hely a világon!"
Ez a "mese" szöveg az egész élet!

2012. 11. 30.

Erdélyi Művelődési és Kulturális Központ
(KIX. emelet)

"EZ A LEGJOBB MŰZEUUM!"
KATI-PANNI